students: cognitive component, communicative component, subject-oriented component. Such kinds of dialogical interaction which help to organize English lessons in more effective way and help to understand the novels were formed. These kinds of dialogical interaction are: surbodinative dialogisms, coordinative dialogisms, personally-reflexive dialogisms.

Key words: *sense, the individual image of the world, the components of reading novels by students, cognitive component, communicative component, subject-oriented component, kinds of dialogical interaction, surbodinative dialogisms, coordinative dialogisms, personally-reflexive dialogisms.*

УДК 159.923.2 **Н.О.МИХАЛЬЧУК, Е.З. ІВАШКЕВИЧ**

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ЗАСВОЄННЯ СТУДЕНТАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Резюме. *У статті аналізується психологічні закономірності формування позитивного ставлення студентів до вивчення іноземної мови та літератури.*

Ключові слова: *види мотиваії, індивідуальні особливості сприймання, розуміння творів іноземної літератури, психологічні умови ефективного засвоєння іноземної мови.*

Постановка проблеми. Соціально-економічні, культурні та політичні зміни, які переживає наше суспільство, в жодної людини не залишають сумнівів у необхідності оволодіння іноземною мовою як засобом міжнаціонального спілкування. Це соціальне замовлення відповідає бажанню, передусім викладачів вузів сформувати у майбутніх фахівців іноземних мов міцні та гнучкі знання, навички та вміння. Тому метою даної статі стало вивчення психологічних умов ефективного засвоєння студентами іноземної мови.

Завданнями нашої статті є:

1. Аналіз видів мотивації та її впливу на формування позитивного ставлення студентів до процесу вивчення іноземної мови.
2. Простеження впливу пам'яті та уваги особистості на ефективність засвоєння нового іншомовного матеріалу.
3. Окреслення індивідуальних особливостей сприймання студентів в процесі вивчення іноземної мови.
4. Опис проведеного нами дослідження з метою вивчення розуміння студентами творів іноземної літератури та характеристика психологічних умов ефективного засвоєння студентами іноземної мови.

В психологічній літературі зазначається, що найефективнішим способом викликати глибокий емоційний відгук студента є поставити його перед актуальною для нього проблемою, що, в свою чергу, спонукає особистість до самостійного мислення та формулювання висновків [1].

Мислення студента характеризується такими індивідуальними особливостями: самостійність, швидкість, глибина розуміння навчального матеріалу. В процесі вивчення іноземної мови особливості мислення студента впливають на швидкість формування вербальних зв'язків і функціонально-мовних узагальнень, на гнучкість трансформаційних процесів. Залежно від характеру навчальної мети й рівня розвитку продуктивного мислення студента викладач має спрямовувати його мислення у напрямку від конкретного до абстрактного та навпаки. Таким чином, наявність індивідуальних відмінностей мислення вимагає різних прийомів навчання. У студентів процес мислення, на основі якого засвоюються знання, набуває активного та самостійного характеру, зростає відповідальність у ставленні до навчання, а здійснення їхніх життєвих планів тісніше пов'язане з успіхами в навчанні. Порівняно з учнями старших класів розумова діяльність студентів має більш організований характер. Вдосконалюється самоконтроль, студенти цілеспрямовано ставляться до розумової праці, яка пов'язана з їх планами на майбутнє, з інтересами і поглядами на життя тощо.

На зміст розумової праці також впливають і пізнавальні інтереси студентів, що стають широкими і багатогранними. Іноземна мова за ступенем інтересу до неї починає поступатися іншим навчальним предметам, хоча студенти виявляють жвавий інтерес до її вивчення. Це пояснюється тим, що інтереси студентів завжди пов'язані з їхніми запитами, життєвими потребами. Стимулом формування інтересу студентів до знань є мотив їхньої навчальної діяльності. Інтерес до предмету, мотив навчання визначаються наступними факторами: прагнення оволодіти знаннями, потреба у набутті умінь і навичок, наявність життєвих перспектив і планів. Мотивація викликає цілеспрямовану активність, стимулює вибір засобів і прийомів їх упорядкування для досягнення мети. І.О.Зимняя називає мотивацію "запускним механізмом" будь-якої людської діяльності, в тому числі і оволодіння мовою [3, с.18]. Майже всі студенти бажають оволодіти іншомовним мовленням, але одного бажання мало. Цей процес передбачає подолання різноманітних труднощів, що затримує досягнення мети. Як результат – зниження мотивації, рівня активності, послаблення волі, спрямованої на оволодіння іншомовним мовленням, погіршення успішності в цілому.

Серед основних видів мотивації оволодіння іноземною мовою розрізняють зовнішню та внутрішню. Зовнішня мотивація знаходиться під впливом потреб суспільства і має два підвиди: широку соціальну та вузько особистісну. Внутрішня мотивація зумовлена характером самої діяльності, а її основним підвидом вважається мотивація успішності. Як зовнішня, так і внутрішня мотивація можуть носити позитивний і негативний характер, бути віддаленою (дискантною, відстроченою) і близькою (актуальною). Внутрішня мотивація поділяється також на комунікативну, лінгвопізнавальну та інструментальну.

Комунікативна мотивація – це бажання студентів спілкуватися іноземною мовою. Лінгвопізнавальна мотивація – позитивне ставлення до самої мовної матерії, до оволодіння мовним матеріалом. Інструментальна – позитивне сприймання учнями певних форм роботи [4, с.69–72]. І тільки від викладача іноземної мови залежить, чи будуть перераховані види і підвиди мотивації перетворені у реальну рушійну силу процесу оволодіння іншомовним мовленням.

Важливу роль в оволодіння іноземною мовою відіграє пам'ять. За даними експериментальних досліджень зорова пам'ять переважає у 80% людей. Усі процеси, пов'язані з читанням і писемним мовленням, значною мірою відбуваються за участю зорової пам'яті.

Тим студентам, в яких переважає зорова пам'ять, слід рекомендувати більшою мірою практикуватися у написанні нових слів; під час роботи з підручником доцільно читати самому, а не обмежуватися сприйняттям на слух читання товариша (за умов, якщо завдання виконується в межах мікрогруп). Особливо слід звертати увагу на ілюстративні матеріали підручників, схеми, малюнки тощо.

Велику роль у процесі засвоєння іноземної мови відіграє слухова пам'ять, адже без неї усне мовлення та аудіювання виявляються просто неможливими. Для розвитку слухової пам'яті викладачі рекомендують студентам виконувати спеціальні вправи з аудіювання, читати вголос, працювати в повній тиші з метою усунення різного роду подразників, переказувати вголос заданий текст та ін. У деяких людей переважаючим видом пам'яті є моторна, яка орієнтується на моторні дії. Люди, в яких цей вид пам'яті розвинений великою мірою, мають виконувати моторні дії (складати таблиці, діаграми, записувати план тексту, писати слова), щоб краще запам'ятати відповідний матеріал [2, с.36]. Однак слід зауважити, що в "чистому вигляді" зазначені види пам'яті трапляються рідко. Цю обставину викладач має враховувати у своїй роботі, орієнтуючись на всі види пам'яті, діагностовані в його студентів. За тривалістю закріплення і збереження матеріалу пам'ять може бути короткочасною, довготривалою і оперативною. Ці види пам'яті мають велике значення для реалізації мовленнєвої діяльності. Короткочасна пам'ять характеризується надзвичайно коротким збереженням щойно сприйнятого матеріалу. Відтворення здійснюється негайно за сприйняттям, в той час, як для довготривалої пам'яті характерним є тривале збереження сприйнятого матеріалу після багаторазового його повторення і відтворення. Студенти свідомо запам'ятовують матеріал, для них характерною є довготривала пам'ять. Розглядаючи процеси пам'яті, розрізняють запам'ятовування, збереження і забування. Запам'ятовування буває довільним і мимовільним. Мимовільно запам'ятовуються краще ті слова, граматичні явища, мовні зразки, які багато разів повторюються під час виконання різних передмовних і мовних вправ і безпосередньо стосуються змісту навчально-комунікативної діяльності студентів на занятті. Наприклад, при виконанні вправ на підстановку пропущених слів у реченні (тексті) студент значно легше запам'ятає самостійно підібрані слова, ніж ті, що подані в "готовому вигляді" у підручнику. Однак, найбільш продуктивним під час навчання іноземної мови є довільне запам'ятовування, особливо те, що пов'язане з осмисленим запам'ятовуванням матеріалу. Це психологічне новоутворення, що є синтезом роботи мислення і пам'яті, відрізняється від механічного запам'ятовування не тільки високою продуктивністю, а й тим, що сприяє розвиткові пам'яті та інтелекту студентів. Дуже корисними для запам'ятовування слів і граматичних явищ є такі прийоми розумової діяльності, як порівняння, з'ясування подібного і протиставлення.

Порівняння нових слів з уже відомими допомагає встановлювати подібність або відмінність звукобуквеної форми, значення. Слід привчати студентів самих проводити подібне порівняння. Для кращого запам'ятовування майбутні фахівці також мають навчитися групувати слова за певною ознакою: тематичність, сполучуванність, подібність значення слова чи його звукового або буквеного складу.

Студенти повинні знати за яких умов довільне запам'ятовування стає оптимальним. Насамперед, характер сприймання студентами відповідного матеріалу має бути активним, повним і точним, без цього неможливим є міцне закріплення матеріалу в пам'яті. Чим вищою є розумова активність студента, чим краще осмислюється матеріал, тим міцніше він пов'язується з минулим розумово-мовним досвідом і знаннями, тим вищою є продуктивність запам'ятовування матеріалу. Також слід ставити перед студентами завдання на запам'ятовування, бо це сприяє виробленню спеціальної установки, що призводить до підвищення ефективності запам'ятовування.

Викладач має навчити студентів різним способам і прийомам запам'ятовування: створювати асоціативні зв'язки між новою і вже вивченою лексикою; під час роботи над текстом – виділяти смислові, логічно пов'язані між собою частини тексту, складати і використовувати план; під час роботи над граматичним матеріалом – визначати сутність даного граматичного явища та його відмінність від іншого граматичного явища. Найбільшу ефективність в плані запам'ятовування відіграє негайне відтворення прочитаних слів, речень, змісту тексту. Воно є значно ефективнішим, ніж одноманітне і механічне повторення до тих пір, поки матеріал сам по собі запам'ятається.

Збереження мовного матеріалу в пам'яті безпосередньо пов'язане з попередженням забування. На жаль, ця проблема з огляду вивчення іноземних мов досліджена недостатньо. Але відомо, що кількість повторюваних слів (15-20) для їх збереження в пам'яті з наступним використанням у рецептивному мовленні після тримісячного латентного періоду залежить від характеру слова і повинна розподілятися таким чином: сім повторень протягом першого тижня; три повторення на другому тижні; три-чотири повторення на четвертому тижні, а решта – з будь-яким інтервалом у часі.

Велику роль у навчанні іноземних мов відіграють процеси сприймання. Особливого значення набувають слухові та кінетичні види сприймання. Це пояснюється тим, що звукове мовлення є основним, а формування звукомоторних образів пов'язане зі слуховим і кінетичним сприйманням. У процесі навчання писемного мовлення провідного значення набувають зорові типи сприймання і сприймання, пов'язане з моторикою руки.

Індивідуальні особливості сприймання виявляються в його повноті, точності, швидкості. Вони можуть характеризуватися цілісністю та емоційністю, якщо увагу студента привертають самі факти (синтетичний тип), або переважає аналітичність, коли увага спрямовується на значення і пояснення фактів (аналітичний тип). Іноді спостереження та опис фактів поєднуються з їх поясненням (аналітико-синтетичний тип).

Наведені дані свідчать про необхідність повної індивідуалізації засобів і форм уточнення у процесі навчання іноземної мови, вмілого поєднання викладачем наочності та слова, опису і пояснення, конкретної характеристики та узагальнень тощо.

Серед психічних явищ особливе місце посідає увага. Вона є неодмінною умовою ефективної свідомої діяльності людини. Студентам слід розтлумачувати основні закономірності уваги, навчити їх спиратися на ці закономірності в процесі самовиховання уваги. У студентів властивості уваги розвиваються навіть краще, ніж у дорослих, що позначається їхніми віковими особливостями, а також позитивним впливом навчання. Розвиток інтелектуально-вольової основи уваги дає можливість студентам відносно легко зосереджуватися на нецікавому, але потрібному матеріалі. Проте, у випадку зміни своїх планів і розчаруванні у поставленій меті, ентузіазм студентів знижується, і вони вже не можуть виявляти наполегливості і терпіння, що є характерним для дорослої людини.

Якщо довільна увага визначається особистістю студента, то мимовільна багато в чому залежить від викладача, його професійної майстерності, вміння збуджувати увагу студентів характером викладу матеріалу, організацією їхньої самостійної діяльності тощо.

Увага для самого викладача є однією з найважливіших професійних якостей. Педагог не зможе керувати самостійною роботою студентів, якщо він не навчився надавати індивідуальну допомогу тому чи іншому студенту, тримаючи в полі зору всіх інших. Надзвичайно важливим є вміння відрізняти справжню увагу від уявної. Нерідко зовнішні ознаки говорять про те, що студент зосереджений і уважно працює або слухає викладача, а насправді виявляється, що він думає про щось інше і не може відповісти на найпростіше запитання. Причина тут в тому, що увага студента була лише уявною. Коли запропонована викладачем самостійна робота є надто важкою, то увага студентів спочатку різко збуджується, а потім поступово слабшає

від усвідомлення складності роботи. Це свідчить про необхідність диференціювати самостійну роботу студентів за ступенем складності [2].Важливе значення має і виховання довільної уваги студентів, що сприяє розвиткові вольових якостей майбутніх фахівців, а також формуванню їх особистості. Тут великою мірою може допомогти вимогливість викладача, який привчає студентів до порядку на занятті, до цілковитої самостійності під час виконання тієї чи іншої роботи.

Навчальна діяльність студентів пов'язана також і з емоційно-вольовою сферою особистості. У цьому віці відбувається подальше формування вольових якостей студентів. У процесі навчальної діяльності створюються неабиякі умови для самостійної постановки мети і наполегливого її досягнення. Розвиток вербальної і образної пам'яті у студентів тісно пов'язаний із розвитком вольових якостей особистості, а це є особливо важливим для вивчення іноземної мови.

Отже, психологічними умовами ефективного засвоєння студентами іноземної мови є їхнє велике прагнення до самостійної, активної і творчої діяльності, що обов'язково слід враховувати викладачеві в процесі навчання майбутніх фахівців іноземної мови.

Упродовж 2007 – 2010 р.р. в Рівненському державному гуманітарному університеті на факультеті іноземної філології ми провели формувальний експеримент з метою діагностики ступеня розуміння студентами іншомовних творів. В експерименті брали участь 1653 студенти 2 – 5 курсів. Майбутні фахівці мали проаналізувати та охарактеризувати літературні твори, такі як: „Мистецтво заради спасіння життя” (Р.Голдберг); „Як їм було весело” (І.Азімов); „Три чоловіка у човні” (Джером К.Джером); „Інтерв’ю з Інгмаром Бергманом” (Ч.Сам’юелса); „Щаслива людина” (С.Моема), „Людина долі” (Дж.Б.Шоу)) за 54 уніполярними десятибальними шкалами (5,4,3,2,1,0,-1,-2,-3,-4,-5). Одержані таким чином сумарні групові матриці даних піддавались процедурі факторного аналізу. В результаті обробки даних після обертання факторних структур за принципом Varimax було виділено чотири відносно незалежних, ортогональних фактори.

Перший фактор „Зміст” (39,5% загальної дисперсії) вміщує включення за наступними шкалами, що перераховані в порядку зменшення ваги факторного навантаження: реальний, глибокий, твір-роздум, багатоплановий, предикативний, твір-дієвість, оптимістичний, вдалий, серйозний, психологічний, цікавий, розважальний.

Другий виділений фактор „Смисл” пояснює 26,8% загальної дисперсії і включає якості: природний, психологічний, нереальний, вдалий, серйозний, вільний, цікавий, реальний, далекий, сильний, багатоплановий, абстрактний, приємний, логічний, одноплановий.

Фактори „Зміст” та „Смисл” відображують осгудівський базовий фактор „Оцінка”.

Третій фактор „Комплексованість” (25,6%) представлений шкалами: комфортний, складний, розумний, простий, вигаданий, тяжкий, близький, легкий, абстрактний, розгорнений, вільний, непредикативний, стислий, нерозумний, предикативний, далекий, скований, некомфортний.

Четвертий фактор (28,3%) названий нами „Діалогічність”. Він представлений шкалами: логічний, монологічний, діалогічний, сумний, активний, твір-роздум, твір-дієвість, розважальний, веселий, песимістичний, комфортний, некомфортний, серйозний.

Висновки. Як показало дослідження, студенти, які приймали участь в експерименті, достатньо адекватно та повно розуміють літературні твори. Це підтверджується, передусім, високими показниками за факторами „зміст”, „смисл”, „комплексованість” та „діалогічність”. Так, студенти експериментальних груп вміють аналізувати літературні твори на рівні смислових перцепцій, які передбачають проведення внутрішнього діалогу з твором, здатні інтегруватися в межі іншомовної культури, адекватно співставляють та усвідомлюють мовні образи двох культур. Це, звісно, достатньою мірою допомагає студентам повно та глибоко розуміти твори художньої літератури.

Так, урахування викладачем психологічних особливостей особистості студентів, а також умов ефективного засвоєння майбутніми фахівцями іншомовного матеріалу сприятиме інтенсифікації навчального процесу, підготовці студентів до професійної діяльності тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андриевская В.В. Возрастные особенности учебной деятельности старшеклассников на уроках иностранного языка / В.В.Андриевская // Иностранные языки в школе. – 1987. – №6. – С.8.
2. Деркач Н.Л. Психологические основы самоконтроля учащихся в процессе обучения иностранным языкам: Дис. … д-ра псих. Наук / Н.Л. Деркач. – К., 1997.– 186 с.
3. Зимняя И.А. Проектная методика обучения иностранным языкам / И.А. Зимняя, Т.Е. Сахарова // Иностранные языки в школе. – 1991. – №3. – С.17–20.
4. Иванова Ф.М. Работа старшеклассников с различными информационными источниками / Ф.М. Иванова // Иностранные языки в школе. – 1999. – №6. – С.69–72.

Резюме. *В статье рассматривается анализ видов мотивации, а также описано её влияние на формирование положительного отношения студентов к процессу изучения иностранного языка. Показано влияние памяти и внимания личности на эффективность запоминания студентами нового материала по иностранному языку. Описаны индивидуальные особенности восприятия студентов в процессе изучения иностранного языка, а также проведённое нами исследование с целью изучения понимания студентами произведений иностранной литературы, описана характеристика психологических условий эффективного овладения студентами иностранным языком.*

Ключевые слова: *виды мотивации, память и внимание личности, индивидуальные особенности восприятия, понимание произведений иностранной литературы, психологические условия эффективного овладения иностранным языком.*

Summary. *In this article the kinds of motivation were analyzed. It was described its influence on the process of forming the positive attitude of students to studying English. The influence of memory and attention of the person on the effectiveness of knowing new material was shown. The individual peculiarities of students' perception in the process of studying English were described. It was either analyzed the experiment with the aim of studying students' understanding of foreign literature. Psychological conditions of the effectiveness of studying English by students were characterized.*

Key words: *the kinds of motivation, memory and attention of the person, individual peculiarities of students' perception, understanding of foreign literature, psychological conditions of the effectiveness of studying English.*